

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

تأثیر تحریم با بر اقتصاد روسیه

محمد کاوه باغبادرانی
امیر حسین زارعی

پژوهشگاه دانشگاه امام صادق علیه السلام
هسته مطالعات روسیه

گزارش پژوهش در دست انجام

پژوهشگاه دانشگاه امام صادق علیه السلام

تأثیر تحریم‌ها بر اقتصاد روسیه
مؤلف: محمد کاوه باغبادرانی و امیرحسین زارعی
ناشر: پژوهشگاه دانشگاه امام صادق علیه السلام
مدیر علمی: هسته مطالعات روسیه
شماره مسلسل: ۲۱-۱۶-۱۴۰۳
تاریخ انتشار: مهر ۱۴۰۳
ویرایش اول
تعداد صفحات ۳۲

نشانی: تهران، بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام، پژوهشگاه

کد پستی: ۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱

تلفن: +۹۸۲۱۸۸۰۹۴۹۲۴

هسته مطالعات روسیه

درگاه ارتباطی (در بله):

@haste_russia

تمامی حقوق برای پژوهشگاه دانشگاه امام صادق علیه السلام محفوظ است
و استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع مجاز است.

فهرست مطالب

۵	چکیده مدیریتی
۹	۱ وضعیت اقتصادی عمومی
۱۱	کسری مالی: صندوق رفاه ملی برای نجات
۱۴	تحریم انرژی غرب دوباره شروع به گاز گرفتن می کند
۱۶	تغییر اندک در الگوهای واردات روسیه به تازگی
۱۸	کاهش صادرات مستقیم اتحادیه اروپا به روسیه
۱۹	کالاهای بحرانی اقتصادی (EC)
۱۹	اقلام مشترک با اولویت بالا (CHP)
۲۰	وضعیت تحریم اقلام CHP
۲۰	وضعیت تحریم اقلام EC
۲۲	کشورهای جانشین اتحادیه اروپا در تامین بازار داخلی روسیه
۲۷	نشانه برای فرار از تحریم
۳۰	جمع بندی
۳۲	کتابنامه

چکیده مدیریتی

در سال ۲۰۲۳، روسیه رشد اقتصادی ۳.۵ درصدی را تجربه کرد، اما پیش‌بینی‌ها برای سال ۲۰۲۴ حاکی از کاهش ۱.۵ درصدی به دلیل سیاست‌های پولی سخت‌گیرانه و همچنین پیش‌بینی کاهش اقتصاد جهانی توسط اقتصاد دانان است. علیرغم مخارج هنگفت نظامی و تحریم‌های انرژی غرب که درآمدهای بودجه را از بین می‌برد، کسری‌های مالی عموماً تحت کنترل بوده است. تشدید بررسی شرکت‌های کشور ثالث که تحریم‌های انرژی را نقض می‌کنند، تخفیف‌های قیمت نفت روسیه را در اواخر سال ۲۰۲۳ افزایش داد. به طور کلی، الگوی واردات روسیه نسبتاً ثابت باقی ماند. به ویژه، صادرات اتحادیه اروپا از کالاهای مهم اقتصادی و دارای اولویت بالا مشترک به روسیه در نوامبر ۲۰۲۳، تنها ۲ درصد از سطح قبل از جنگ آن را تشکیل می‌دهد که بر اثربخشی تحریم‌ها در توقف صادرات مستقیم تأکید می‌کند. علاوه بر چین و هنگ کنگ، ترکیه و کشورهای CIS به تامین کنندگان حیاتی تبدیل شدند و تقاضای روسیه برای کالاهای مهم اقتصادی و اقلام با اولویت بالا را برآورده کردند.

در سال‌های اخیر، تجارت داخلی و بین‌المللی، سرمایه‌گذاری‌ها، شرکت‌های چندملیتی و اقتصاد جهانی تحت تأثیر همه‌گیری و جنگ روسیه و اوکراین، با چالش‌های شدیدی مواجه شده‌اند. از زمان آغاز تهاجم روسیه، واکنش‌های متعددی از سوی سیاست‌گذاران، سرمایه‌گذاران، دولت‌ها، محققان و سایر ذینفعان در سراسر جهان مشاهده شده است (Singh, 2022). جنگ، بحران، ناآرامی و دیگر

درگیری‌ها از مشکلات جدی برای رشد و توسعه محسوب می‌شوند و در صورتی که به آنها توجه نشود، ممکن است همه فعالیت‌های یک کشور را مختل کنند. این مطالعه بر جنگ روسیه و اوکراین و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و روابط تجاری با سایر کشورها متمرکز است. بسیاری از کشورها درگیر روابط تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هستند که به جهانی شدن کمک کرده و منابع کمیاب را به مناطقی که به شدت نیازمند آنها هستند، هدایت می‌کند. روسیه و اوکراین روابط تجاری گسترده‌ای با یکدیگر و با بسیاری از کشورهای دیگر، به‌ویژه اتحادیه اروپا و کشورهای آفریقایی و آسیایی دارند که جنگ جاری تأثیرات قابل توجهی بر آنها گذاشته است.

محققان گذشته تأکید کرده‌اند که جنگ اوکراین نیازمند توجه فوری است و به دلیل اثرات مخرب آن بر اقتصادهای جهانی، نیاز به ارزیابی‌های دقیق و بررسی‌های عمیق دارد (Balbaa, Eshov, & Ismailova, 2022; Saridakis et al., 2022; Rybakova & Kuznietsova, 2022; Pereira, Basic, Bagunovic, & Barcelo, 2022). اهمیت این دو کشور برای اتحادیه اروپا از نظر روابط تجاری، زنجیره تامین و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بخشی از انگیزه این مطالعه را تشکیل می‌دهد. به‌ویژه، روابط تجاری آنها عمدتاً شامل محصولات کشاورزی و انرژی مانند نفت، گاز، گندم، پلاتین و زغال سنگ است. شوک‌های ناشی از این جنگ و تحریم‌ها زنجیره تامین و روابط تجاری را تضعیف و مختل کرده است و بسیاری از محققان نشان داده‌اند که جنگ روسیه و اوکراین تأثیر منفی بر اقتصاد جهانی داشته است (Balbaa, Eshov, & Ismailova, 2022; Khodjakulova, Yuangyong, & Khodjakulov, 2022). سایر محققان نیز بر تأثیر شدید این جنگ بر روابط تجاری دوجانبه و چندجانبه کشورها تأکید کرده‌اند (Saridakis et al., 2022; Estrada & Koutronas, 2022).

به عنوان مثال، جنگ مسیرهای تجاری و زنجیره‌های تامین بین روسیه و اتحادیه اروپا را نابود و مختل کرده است. درست زمانی که اقتصاد جهان تلاش

می‌کرد از شوک همه‌گیری بهبود یابد، جنگ روسیه و اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ آغاز شد و همچنان بدون راه‌حل ادامه دارد. با وجود مداخلات بین‌المللی، روسیه از عقب‌نشینی از اوکراین خودداری کرده است. حتی پس از تصویب قطعنامه‌ای توسط ۱۴۰ عضو سازمان ملل برای توقف فوری تهاجم، روسیه همچنان از عقب‌نشینی خودداری کرد (Estrada & Koutronas, 2022). این امتناع، منجر به تحریم‌های شدیدی از جمله قطع دسترسی روسیه به شبکه مالی سوئیفت و خروج از مبادلات مالی بین‌المللی شد. جو بایدن، رئیس‌جمهور آمریکا، حتی واردات و صادرات مرتبط با روسیه را ممنوع کرد، اما تأثیری نداشت. سایر کشورهای غربی، اتحادیه اروپا و کانادا نیز با تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه واکنش نشان دادند که سازمان‌های بین‌المللی پیش‌بینی کردند اقتصاد روسیه دچار رکود شود (بانک جهانی، ۲۰۲۲a). اگر به‌درستی مدیریت نشود، به دلیل اهمیت روسیه و اوکراین در بازار جهانی، این موضوع ممکن است منجر به رکود جهانی شود. این جنگ تأثیرات و پیامدهای پنهان بسیاری بر اقتصاد جهانی، به‌ویژه برای روسیه و اوکراین، دارد که هنوز به‌طور کامل آشکار نشده‌اند (Mykhnenko, ۲۰۲۰).

روسیه و اوکراین از بزرگترین صادرکنندگان گندم به کشورهای آسیایی هستند و این جنگ امنیت غذایی این کشورها را به خطر انداخته است. این وضعیت جریان سرمایه‌گذاری‌ها و روابط تجاری را در سراسر جهان مختل کرده است (Estrada & Koutronas, 2022; Singh, 2022). اقتصاد پایدار و امن، سرمایه‌گذاران خارجی را جذب می‌کند. بسیاری از کشورها به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم درگیر روابط تجاری و فعالیت‌های سرمایه‌گذاری با روسیه و اوکراین هستند. اکثر کشورهای اروپایی و آسیایی به‌طور عمده به انرژی روسیه وابسته‌اند. سینگ (۲۰۲۲) بیان کرده است که جنگ جاری بین روسیه و اوکراین به دلیل تحریم‌های مختلف علیه واردات و صادرات روسیه توسط کشورهای اروپایی، ایالات متحده و دیگر کشورهای غربی، به‌طور قابل‌توجهی بر کشورهای آسیای

جنوبی تأثیر گذاشته است. این تحریم‌ها روابط دوجانبه و چندجانبه، زنجیره تامین و تجارت را مختل کرده و تأثیرات منفی بسیاری بر اقتصاد روسیه، اوکراین و جهان گذاشته است. بازار روسیه به دلیل گستردگی و ارتباطات تجاری فراوان، تأثیرات عمیقی بر اقتصاد جهانی دارد.

این مطالعه به این دلیل اهمیت دارد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و روابط تجاری دوجانبه و چندجانبه به‌طور مستقیم با رشد و توسعه اقتصادی کشورها از طریق فناوری و جریان سرمایه مرتبط است (Ruiz Estrada & Koutronas, 2022). تأثیر گسترده جنگ بر اقتصاد جهانی با افزایش تورم، قیمت کالاها و اختلال در روابط تجاری و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم، نگران‌کننده است (Mbah & Wasum, 2022). این جنگ، ورشکستگی‌ها، تعطیلی شرکت‌ها و اختلالات زنجیره تأمین در هر دو کشور را افزایش داده و ممکن است تأثیرات منفی آن به سایر نقاط جهان نیز گسترش یابد. برای مثال، تحقیقات نشان داده است که تحریم‌های ایالات متحده و اتحادیه اروپا علیه واردات و صادرات انرژی روسیه تأثیرات شدیدی بر بیش از ۷۰۰ شرکت بین‌المللی در روسیه و خارج از آن داشته است (Mammadov, 2022).

این جنگ منجر به ممنوعیت سرمایه‌گذاری‌های چند میلیون دلاری مانند باشگاه فوتبال چلسی متعلق به رومن آبراهاموویچ شد که او را مجبور به فروش باشگاه کرد تا از انحلال آن جلوگیری کند. بدون شک، این جنگ منجر به تعطیلی و فروپاشی زنجیره‌های عرضه و تقاضا شده و پیامدهای سنگینی برای صنایع و اقتصاد روسیه خواهد داشت. این موضوع با گزارش‌های صندوق بین‌المللی پول (۲۰۲۲) همخوانی دارد که پیش‌بینی کرده بود این جنگ پیامدهای منفی قابل توجهی برای اشتغال و تورم در روسیه خواهد داشت، با تورم ۸.۵ درصدی و کاهش تولید ناخالص داخلی و مصرف به میزان ۸.۵ درصد. اوکراین و کشورهای اتحادیه اروپا نیز در حال تجربه کسری تجاری شدید با روسیه هستند،

به طوری که از ۸۹ میلیارد یورو در سال ۲۰۱۱ به ۶۹ میلیارد یورو در سال ۲۰۲۱ کاهش یافته است و اگر جنگ ادامه یابد، این کاهش ممکن است به ۲۲.۵ درصد برسد (کمیسیون اروپا، ۲۰۲۲). در کل، جنگ جاری تأثیرات منفی بر سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، روابط تجاری، زنجیره تأمین و واردات و صادرات بسیاری از کشورها در سطح جهان داشته است و همچنین باعث افزایش نوسانات شاخص‌های اقتصادی و قیمت مواد غذایی و کالاها شده است (Alam et al., 2022). روسیه و اوکراین نیز از سهامداران مهم صنعت نفت و گاز، مانند نفت خام و پلاتین، و صنایع کشاورزی هستند.

۱ وضعیت اقتصادی عمومی

اقتصاد روسیه در سال گذشته ۳.۵ درصد رشد کرد که این رقم بیشتر از پیش‌بینی اکثر تحلیلگران بود. علت اصلی این رشد بالاتر از انتظار، انعطاف‌پذیری کوتاه‌مدت اقتصاد در مقابل انقباض شدید پولی بود که منجر به افزایش نرخ بهره به میزان ۸.۵ درصد در نیمه دوم سال ۲۰۲۳ شد. با وجود این افزایش، در سه‌ماهه چهارم سال ۲۰۲۳ رشد اقتصادی تنها اندکی کاهش یافت و همچنان مثبت باقی ماند.

رشد بالای تقاضای داخلی در سال گذشته با ارقام زیر نشان داده می‌شود: سرمایه‌گذاری‌های سرمایه ثابت ناخالص ۱۰ درصد در بازه ژانویه تا سپتامبر، گردش مالی خرده‌فروشی ۵.۹ درصد در بازه ژانویه تا نوامبر، متوسط دستمزد واقعی ۷.۷ درصد در بازه ژانویه تا اکتبر و درآمد قابل تصرف واقعی ۴.۸ درصد در بازه ژانویه تا سپتامبر. به طور خلاصه، با وجود افزایش نرخ بهره و فشارهای اقتصادی، رشد اقتصادی روسیه در سال گذشته فراتر از انتظار بود و تقاضای داخلی همچنان بالا باقی ماند.

در یازده ماهه اول سال ۲۰۲۳، تولیدات صنعتی روسیه به میزان ۷.۵ درصد نسبت به سال گذشته رشد کرد. صنایعی که در تولیدات نظامی سهم بالایی داشتند، نرخ رشد بالاتری را ثبت کردند. برای مثال، تولید رایانه، محصولات الکترونیکی

و نوری ۳۴.۷ درصد، سایر وسایل نقلیه و تجهیزات حمل و نقل ۲۹.۵ درصد، محصولات فلزی تمام شده به جز ماشین‌آلات و تجهیزات ۲۷.۴ درصد و تجهیزات الکتریکی ۲۲.۶ درصد افزایش یافتند.

در مقابل، تولید محصولات معدنی ۱.۱ درصد کاهش یافت که عمدتاً ناشی از کاهش تولید گاز طبیعی بود؛ کاهشی ۵.۵ درصدی برای کل سال ۲۰۲۳. تولید نفت اما با وجود تحریم‌ها، به خوبی مقاومت کرد. بخش عمده‌ای از محموله‌های نفت به سمت آسیا، به ویژه چین و هند، سوق داده شد. تولید نفت در سال ۲۰۲۴ تنها ۱.۲ درصد کاهش یافت و به ۱۰.۹۶ میلیون بشکه در روز رسید که از این میزان، ۷.۵ میلیون بشکه در روز صادر شد. رشد تولید نفت در یازده ماه اول سال در حدود ۳.۶ درصد بود.

رشد سریع دستمزدهای اسمی و واقعی در روسیه به واسطه بازار کار تسهیل شده است. در نوامبر ۲۰۲۳، تعداد بیکاران ۱۹ درصد کمتر از سال قبل بود و نرخ بیکاری به پایین‌ترین سطح تاریخ خود، یعنی ۲.۹ درصد، کاهش یافت. کمبود نیروی کار به ویژه در صنعت بسیار شدید است، به طوری که ۴۷ درصد از شرکت‌های صنعتی در ژانویه کمبود نیروی کار ماهر را گزارش کردند که این رقم نسبت به سال ۱۹۹۶ (۴۵ درصد) یک رکورد جدید را ثبت کرده است.

کمبود نیروی کار به دلیل روندهای جمعیتی بلندمدت و مهاجرت اخیر تشدید شده است. این کمبود نیروی کار در صنعت با تغییر ساختاری ناگهانی تولید به سمت تولید نظامی و افزایش شدید تدارکات نظامی و همچنین خروج برخی از شرکت‌های غربی که فرصت‌های جدیدی را برای تولیدکنندگان داخلی ایجاد کرد، تشدید شد. این امر باعث شد جریان کارگران از مشاغل کوچک و متوسط در بخش خدمات مانند تجارت و مهمان‌داری به شرکت‌های تولیدی بزرگ که عموماً دستمزدهای بالاتری ارائه می‌دهند، منتقل شود.

پس از رشد اقتصادی در سال گذشته، انتظار می‌رود که روند رشد اقتصادی در سال ۲۰۲۴ کاهش‌ی باشد. طبق آخرین پیش‌بینی که در ژانویه منتشر شد^۱، رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۴ به شدت کاهش یافته و تنها به ۱.۴ درصد خواهد رسید؛ در حالی که پیش‌بینی موسسه مطالعات اقتصادی بین‌المللی وین^۲ نیز حدود همین رقم (۱.۵ درصد) را نشان می‌دهد.

دلایل اصلی این کاهش شامل اثرات تشدید سیاست پولی سال گذشته بر مصرف و سرمایه‌گذاری خصوصی، کمبود نیروی کار و کاهش پیش‌بینی شده در اقتصاد جهانی است. علاوه بر این، در سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۲۶، رشد اقتصادی به احتمال زیاد زیر ۲ درصد باقی خواهد ماند که این امر ناشی از محدودیت‌های ظرفیتی است که اقتصاد روسیه با آن مواجه است.

این محدودیت‌های ظرفیتی، فشارهای موجود در بازار کار و تاثیرات منفی تشدید سیاست‌های پولی، همگی عواملی هستند که باعث می‌شوند اقتصاد نتواند به رشد قابل توجهی دست یابد. این شرایط نشان‌دهنده چالش‌های پیش روی اقتصاد روسیه در سال‌های آینده است.

کسری مالی: صندوق رفاه ملی برای نجات

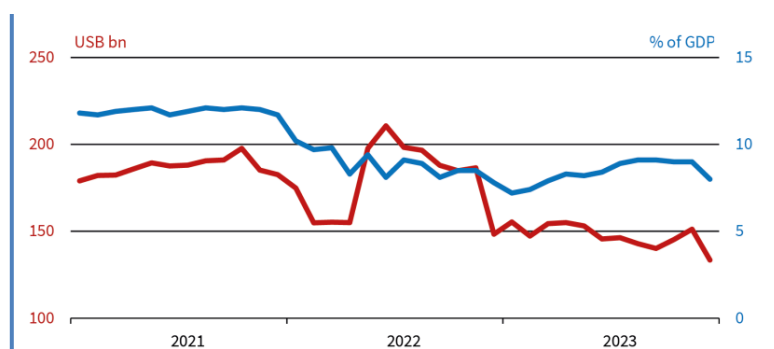
در سال ۲۰۲۲، کسری بودجه دولت فدرال روسیه به ۲.۱ درصد از تولید ناخالص داخلی رسید. این کسری در سال ۲۰۲۳ به ۱.۹ درصد کاهش یافت که به خوبی با هدف ۲ درصدی دولت مطابقت داشت. عملکرد قوی درآمدهای غیرانرژی بودجه، که ۲۵ درصد نسبت به سال قبل (بر حسب اسمی) افزایش یافت، یکی از دلایل اصلی کاهش کسری بودجه بود. این افزایش درآمد ناشی از بهبود فرآیندهای اقتصادی بود.

1 Focus Economics

2 The Vienna Institute for International Economic Studies

در مقابل، درآمدهای نفتی بودجه به دلیل قیمت بسیار پایین نفت نسبت به سال ۲۰۲۲، کاهش ۲۳.۹ درصدی پیدا کرد. این کاهش عمدتاً به دلیل تحریم‌های انرژی غرب و کاهش صادرات گاز طبیعی صورت پذیرفت. با این حال، کل درآمدهای بودجه ۴.۷ درصد افزایش یافت که با افزایش ۴ درصدی هزینه‌ها مطابقت داشت.

روسیه در تأمین کسری بودجه نیز مشکلی نداشته است؛ حداقل در حال حاضر. ۹۰ درصد کسری بودجه فدرال در سال گذشته از طریق صندوق رفاه ملی (NWF) پوشش داده شد. به‌ویژه در دسامبر، ۵۳۷ میلیون یورو، ۱۱۵ میلیارد روبل و ۲۳۳ تن طلا از این صندوق برای جبران کسری بودجه برداشت شد. همچنین، در طول سال ۲۰۲۳، ارزش صندوق رفاه ملی به دلار آمریکا حدود ۱۰ درصد کاهش یافت و بخش نقدینگی آن که شامل ارز و طلا می‌شود، ۳۶ درصد افت کرد. این کاهش‌ها نشان‌دهنده استفاده از ذخایر مالی برای پوشش کسری بودجه و تأمین مالی نیازهای جاری دولت است.

شکل ۱: صندوق رفاه ملی در سال ۲۰۲۱-۲۰۲۳

در ۱ ژانویه ۲۰۲۴، صندوق رفاه ملی روسیه به ۱۳۳.۴ میلیارد دلار (معادل ۸ درصد از تولید ناخالص داخلی تخمینی ۲۰۲۳) رسید که بخش نقدی آن ۵۵.۹ میلیارد دلار (معادل ۳.۳ درصد از تولید ناخالص داخلی) بود. از سوی دیگر،

ذخایر دلار آمریکا در جولای ۲۰۲۱، پوند انگلیس و ین ژاپن در دسامبر ۲۰۲۲ و ذخایر یورو در دسامبر ۲۰۲۳ فروخته شدند. بنابراین، ترکیب و تنوع فعلی این صندوق نسبت به قبل از جنگ به میزان قابل توجهی کاهش یافته است.

این تغییرات، آسیب‌پذیری دولت روسیه را در برابر فشارهای مالی غرب کاهش داده‌اند، اما خطرات خاص خود را نیز به همراه دارند، زیرا دارایی‌های صندوق اکنون به شدت به نرخ ارز رنمینی وابسته هستند. دارایی‌های غیر نقدی باقی‌مانده در این صندوق نیز غالباً شامل سهام و اوراق قرضه شرکت‌های روسی، به ویژه اسبیربانک^۱ است. از آغاز جنگ، صندوق رفاه ملی همچنین برای تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی مختلف مانند ساخت بزرگراه‌ها، خرید ناوگان هوایی و افزایش سرمایه بانک‌ها (مانند بانک وی تی بی^۲)، شرکت‌های بزرگ دولتی مانند آئروفلوت و راه‌آهن روسیه استفاده شده است.

با فرض اینکه کسری بودجه فدرال در سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۲۵ به اندازه دو سال گذشته باقی بماند و صندوق رفاه مالی نیز تحت قانون بودجه مجدد تأمین سرمایه نشود، حتی اگر سطح قیمت نفت این امکان را فراهم کند، بخش نقدی این صندوق ممکن است تا پایان سال آینده به طور کامل تخلیه شود. اما این بدان معنا نیست که بودجه دولت تمام می‌شود و دیگر نمی‌تواند جنگ در اوکراین را ادامه دهد (با فرض اینکه این جنگ بعد از سال ۲۰۲۵ ادامه یابد).

دولت همچنان گزینه استقراض داخلی را خواهد داشت، همان‌طور که قبلاً برای تأمین مالی مجدد سهام بدهی عمومی از آن استفاده کرده است. در سال ۲۰۲۳، در مجموع ۲.۵ تریلیون روبل اوراق قرضه دولتی برای این منظور صادر شد. برای سال ۲۰۲۴، برنامه فعلی دولت، انتشار ۴.۱ تریلیون روبل است که ۱.۵ تریلیون روبل از آن برای بازپرداخت بدهی استفاده می‌شود.

1 Sberbank
2 VTB

استراتژی استقراض داخلی به دولت روسیه این امکان را می‌دهد که حتی با تخلیه صندوق رفاه ملی، به تأمین مالی فعالیت‌های خود ادامه دهد. از این رو، با وجود کاهش در ذخایر مالی، دولت روسیه می‌تواند با استفاده از ابزارهای مالی داخلی به تأمین منابع مالی لازم برای فعالیت‌های خود، از جمله جنگ با اوکراین، ادامه دهد.

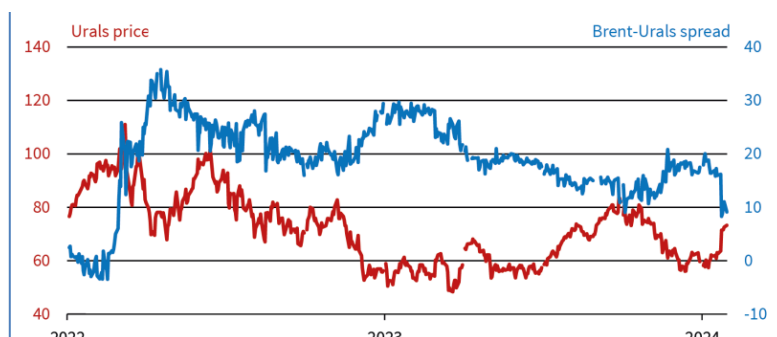
تحریم انرژی غرب دوباره شروع به گاز گرفتن می‌کند

بر اساس برآوردهای اولیه بانک مرکزی، مازاد حساب جاری روسیه در سال گذشته به ۵۰.۲ میلیارد دلار کاهش یافت که کمتر از یک‌چهارم ارزش آن در سال ۲۰۲۲ (۲۳۸ میلیارد دلار) است. نسبت به تولید ناخالص داخلی، این مازاد از ۱۰.۵ درصد به ۲.۸ درصد کاهش یافت. دلیل اصلی این کاهش، روندهای نامطلوب در تجارت خارجی بوده است که شامل کاهش صادرات و افزایش واردات می‌باشد. به طور دقیق‌تر، صادرات کالا نسبت به سال ۲۰۲۳ حدود ۲۸.۶ درصد کاهش یافت، در حالی که واردات کالا ۱۰.۱ درصد افزایش پیدا کرده است. این تغییرات منجر به کاهش ۶۲ درصدی تراز تجاری شد. در بخش تجارت خدمات نیز روند مشابهی مشاهده می‌شود. به دلیل افزایش تعداد روس‌هایی است که به خارج از کشور سفر می‌کنند، صادرات بخش خدمات ۱۶.۷ درصد کاهش و واردات نیز تنها ۴.۵ درصد افزایش پیدا کرده که موجب کسری تجاری بخش خدمات گردیده است. با این حال، این افزایش کسری تجاری در خدمات تا حدی توسط بهبود تراز درآمدی جبران شد. با وجود افت ۲۶.۵ درصدی سهام‌های مربوط به روسیه در بازارهای بین‌المللی، درآمد این کشور از بازار سهام تنها ۱۴.۴ درصد کاهش یافت. تحریم‌های انرژی غربی بر روسیه به طور واضح بر قیمت نفت و درآمدهای حاصل از صادرات انرژی آن تأثیر گذاشته است. تحریم‌ها بر روی قیمت نفت روسیه در ماه‌های ابتدایی پس از اجرای آنها تأثیر قابل توجهی داشته‌اند، اما این

تأثیر با گذر زمان کمرنگ شده است. با این حال، تحولات اخیر نشان می‌دهند که این روند به طور معکوس تغییر کرده است.

قیمت نفت روسیه، که در اوایل اکتبر به کمترین سطح ۹ دلار در هر بشکه رسید، دوباره شروع به افزایش کرد و تا اوایل ژانویه به ۲۰ دلار در هر بشکه افزایش یافت، با این حال از آن زمان دوباره کاهش یافته است. این تحول نشان می‌دهد که تحریم‌های ثانویه که به وسیله آمریکا وارد شده و قید قیمت ۶۰ دلار برای هر بشکه نفت روسیه برای کشورهای ثالث را نقض می‌کنند، نقش مهمی در این تغییرات داشته‌اند.

این نوسانات نشان می‌دهند که قیمت نفت روسیه تحت تأثیر مستقیم سیاست‌های تحریمی قرار دارد و وابستگی شدید به دینامیک‌های بین‌المللی دارد که باعث شده تا روند قیمت‌گذاری نفت توسط روسیه به نحو قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر قرار بگیرد.

شکل ۲: قیمت نفت اورال و اسپرد به برنت، ۲۰۲۲-۲۰۲۴ (به دلار در هر بشکه)

در آخرین ماه‌های سال ۲۰۲۳، قیمت نفت روسیه به شدت کاهش یافته است. از ۸۰.۲ دلار در هر بشکه در ماه اکتبر، به ۷۱.۴ دلار در نوامبر و ۶۴.۱ دلار در دسامبر کاهش یافت. این کاهش نه تنها ناشی از کاهش قیمت جهانی نفت بوده است، بلکه

نیز نتیجه‌ای از افزایش تخفیف‌ها و تحریم‌های انرژی بر روی روسیه است که باعث محدود شدن درآمدهای صادرات نفت این کشور شده است.

در ماه دسامبر، درآمد صادرات نفت روسیه به ۱۴.۴ میلیارد دلار کاهش یافت، که پایین‌ترین مقدار در طول شش ماه گذشته بود. این کاهش در درآمدهای صادرات نفت، علیرغم افزایش محسوس در حجم حمل و نقل، نشان می‌دهد که تحریم‌های ثانویه و اقدامات محدودکننده غرب بر روی روسیه، تأثیرات جدی بر درآمدهای انرژی این کشور دارند.

تغییر اندک در الگوهای واردات روسیه به تازگی

در این فصل، سطح تجارت خارجی روسیه (به دلار) از کشورهای مبدأ از ژانویه ۲۰۲۱ مورد بررسی قرار گرفته است و تلاش شده است که داده‌های مختلف تجمیع و مورد بررسی قرار بگیرد. به عنوان نمونه، افزون بر بانک ملی روسیه، تلاش شده است که از آمارهای سازمان ملل متحد (شامل ۲۷ کشور اتحادیه اروپا و ۴۰ کشور دیگر) استفاده شود.

این ترکیب داده‌ها به ما امکان می‌دهد که تحلیل جامعی از واردات روسیه و تأثیر تحریم‌ها بر این جریان تجاری ارائه دهیم. این تحلیل‌ها نشان‌دهنده تغییرات و روندهای مهم در واردات روسیه از کشورهای مختلف و تأثیرات احتمالی تحریم‌ها و سیاست‌های تجاری جهانی بر اقتصاد روسیه است.

به طور کلی، روندهای اخیر در الگوهای واردات روسیه نشان می‌دهد که پیشرفت‌های کمی در این حوزه به وجود آمده است؛ مجموع واردات افزایش یافته و با ارقام قبل از جنگ همسو شده است. در حالی که صادرات محصولات تحریم شده به سختی انجام می‌شود، حجم صادرات اتحادیه اروپا به روسیه برای کالاهای غیر تحریمی هنوز قابل توجه است. به عنوان مثال، در نوامبر ۲۰۲۳، فروش اتحادیه اروپا به روسیه برابر با ۲.۷ میلیارد دلار بود.

نکته قابل توجه این است که چین جایگاه خود را به عنوان اصلی‌ترین تامین‌کننده کالاهای روسیه، به ویژه کالاهایی که از سوی غرب تحریم می‌شوند، مستحکم کرده است. همچنین، کشورهای CIS و ترکیه نیز افزایش نسبی در اهمیت تجاری خود با روسیه را تجربه کرده‌اند. به طور خاص، برای ارمنستان، قرقیزستان، گرجستان و ازبکستان، شاهد تحولات قابل توجهی در واردات کالاهای تحریم شده بین ژوئیه تا سپتامبر ۲۰۲۳ بوده‌ایم که در ادامه به تفصیل توضیح داده خواهد شد.

افزایش واردات روسیه از ارمنستان در اوت ۲۰۲۳ به طور کامل به افزایش واردات هواپیماهای بزرگ به مبلغ ۱۲ میلیون دلار مربوط می‌شود. قبل از شروع جنگ، اتحادیه اروپا و سایر کشورهای تحریم‌کننده این محصول را به طور انحصاری به روسیه عرضه می‌کردند. از زمان آغاز جنگ، گزارش‌ها مکرراً بر چالش‌های صنعت هوافضای روسیه، به‌ویژه در زمینه جایگزینی هواپیماهای فرسوده، تاکید کرده‌اند. جالب توجه است که افزایش ناگهانی صادرات ارمنستان در اوت ۲۰۲۳ اولین واردات قابل توجه این محصول توسط روسیه است. پیش از این، واردات ناچیز از چین (۷۸ هزار دلار در ماه‌های اوت و اکتبر ۲۰۲۲) و هند (۸۳ هزار دلار در نوامبر ۲۰۲۲) برای این محصول خاص مشاهده شده بود. اگرچه این افزایش قابل توجه است، اما واردات هواپیما از ارمنستان در اوت ۲۰۲۳ تنها ۵ درصد از میانگین حجم واردات ماهانه قبل از جنگ از اتحادیه اروپا را تشکیل می‌دهد. این تفاوت بزرگ نشان‌دهنده مشکلات احتمالی در تأمین هواپیماهای بزرگ برای روسیه است، که ممکن است به دلیل تحریم‌ها و محدودیت‌های موجود در بازار جهانی باشد.

افزایش ناگهانی حجم واردات از قرقیزستان در ژوئن ۲۰۲۳ به طور خاص به واردات ماشین‌های فرز حفاری مربوط می‌شود. جالب اینجاست که تقاضا برای این محصول در سایر ماه‌ها نسبتاً کم بوده است؛ میانگین واردات ماهانه روسیه از

این محصول در سایر ماه‌ها، از جمله دوره قبل از جنگ، ۰.۴ میلیون دلار بوده است. اما در ژوئن ۲۰۲۳، فروش این محصول از قرقیزستان به ۲۹ میلیون دلار رسید که ۷۷ برابر میانگین معمول بود. این افزایش قابل توجه می‌تواند نشان‌دهنده تغییر عمیق در ترجیحات ناشی از جنگ باشد یا ممکن است ناشی از طبقه‌بندی نادرست باشد که به فعالیت‌های غیرقانونی اشاره دارد.

افزایش ناگهانی واردات از گرجستان در ژوئیه ۲۰۲۳ به دلیل افزایش واردات قایق‌های تفریحی بود. برای ازبکستان، این افزایش به دلیل واردات بیشتر کلرات‌ها و روشنایی الکتریکی در ژوئیه ۲۰۲۳ و در سپتامبر ۲۰۲۳، به دلیل واردات بیشتر الیاف اصلی پلی استر و کاتالیزورهای پشتیبانی شده ایجاد شده است. شایان ذکر است که این تغییرات در الگوهای وارداتی می‌تواند نشان‌دهنده تغییرات عمده در ترجیحات و نیازهای صنعتی و اقتصادی روسیه در پی جنگ و تحریم‌ها باشد.

کاهش صادرات مستقیم اتحادیه اروپا به روسیه

در این بخش از گزارش، ما بر توسعه واردات روسیه از ژانویه ۲۰۲۱، از دو نوع کالایی که هر دو توسط اتحادیه اروپا در پاسخ به حمله روسیه به اوکراین تحریم شده‌اند، تمرکز می‌کنیم:

۱. کالاهای بحرانی اقتصادی (کالاهای EC): این دسته شامل ۷۲ محصول HS6 است که اتحادیه اروپا و متحدانش به فرار بالقوه تحریم از طریق کشورهای ثالث مشکوک هستند.

۲. اقلام مشترک با اولویت بالا (اقلام CHP): این دسته شامل ۴۱ مورد حیاتی برای سیستم‌های تسلیحاتی روسیه و توسعه نظامی آن است.

این بررسی به تحلیل تغییرات در واردات این دو نوع کالا و تأثیر تحریم‌ها بر تأمین آنها می‌پردازد. اتحادیه اروپا و متحدانش به شدت نظارت دارند تا اطمینان حاصل کنند که روسیه نمی‌تواند از طریق کشورهای ثالث تحریم‌ها را دور بزند و همچنان به این کالاهای بحرانی دسترسی داشته باشد.

این دو فهرست با هم تداخل ندارند و شامل محصولاتی از چهار بخش می‌شوند: ماشین‌آلات و تجهیزات الکتریکی (بخش ۱۶)، وسایل نقلیه، هواپیماها و کشتی‌ها (بخش ۱۷)، ابزار دقیق (بخش ۱۸) و محصولات شیمیایی (بخش ۶). برای مقایسه دقیق‌تر در طول زمان، کدهای محصول به نامگذاری HS2017 تبدیل شده‌اند.

کالاهای بحرانی اقتصادی (EC)

کالاهای EC مجموعه نسبتاً وسیعی از محصولات HS6 را شامل می‌شوند. قطعات و وسایل نقلیه موتوری، لپ‌تاپ‌ها، کامیون‌ها، بیل‌لودرها، و همچنین ماشین‌آلات فیلتر و تصفیه تقریباً دو سوم کل واردات روسیه از کالاهای اتحادیه اروپا را تشکیل می‌دهند؛ چه قبل و چه بعد از آغاز جنگ.

اقلام مشترک با اولویت بالا (CHP)

اقلام CHP بر اساس درجه نسبی بحرانی به چهار ردیف تقسیم می‌شوند:

❖ **ردیف ۱:** شامل مدارهای مجتمع (مانند نیمه‌رساناها و تراشه‌ها) که می‌توانند در تسلیحات روسیه به کار گرفته شوند.

❖ **ردیف ۲:** شامل قطعات الکترونیکی حساس.

❖ **ردیف ۳:** به دو بخش تقسیم می‌شود: اجزای الکتریکی (3a) و مکانیکی (3b).

❖ **ردیف ۴:** مربوط به تجهیزات ساخت، تولید و تست کیفیت.

کل واردات اقلام CHP به چند محصول محدود می‌شود، به‌طوری‌که سه محصول برتر از محصولات HS6^۱ تقریباً نیمی از واردات اقلام CHP از روسیه را تشکیل می‌دهند. در سال ۲۰۲۱، روسیه ۴۷ درصد از کل واردات اقلام CHP را از اتحادیه اروپا و سایر کشورهای عضو گروه هفت، ۳۵ درصد از چین و ۱۴ درصد از هنگ کنگ تامین کرد. برای کالاهای بحرانی اقتصادی (EC)، اتحادیه اروپا و سایر کشورهای تحریم‌کننده نقش

۱. شامل کد ۸۵۱۷۶۲ (دستگاه‌های انتقال بی‌سیم، مانند رادیو و فرستنده‌گیرنده)، ۸۴۷۱۵۰ (واحد‌های پردازش و واحد‌های ورودی یا خروجی برای ماشین‌های پردازش داده)، و ۸۵۰۴۴۰ (مبدل‌های استاتیک).

مهم‌تری داشتند، زیرا آنها ۶۱ درصد از کل واردات کالاهای EC را به خود اختصاص دادند، در حالی که ۳۲ درصد از سوی چین تامین می‌شد.

آلمان در گذشته منبع بسیار مهمی برای هر دو نوع محصول بود. برای ۴۴ محصول از ۱۱۳ محصول HS6 در هر دو لیست، آلمان بزرگترین تامین کننده روسیه در سال ۲۰۲۱ بود. با این حال، برخی از این محصولات فقط با ارزش نسبتاً پایین صادر می‌شدند، که توضیح می‌دهد چرا سهم آلمان از واردات قبل از جنگ ۱۴ درصد بود و پس از چین در جایگاه دوم قرار گرفته بود.

تا سپتامبر ۲۰۲۳، تمام کالاهای EC و اقلام CHP، حداقل تا حدی، تحریم شدند. شایان ذکر است که برای برخی از محصولات HS6، نمی‌توانیم وضعیت تحریم را بدون ابهام تعیین کنیم، زیرا محدودیت‌های تجاری فقط برای یک نمونه فرعی از اقلام به جای همه اقلام متعلق به همان گروه HS6 اعمال می‌شوند.

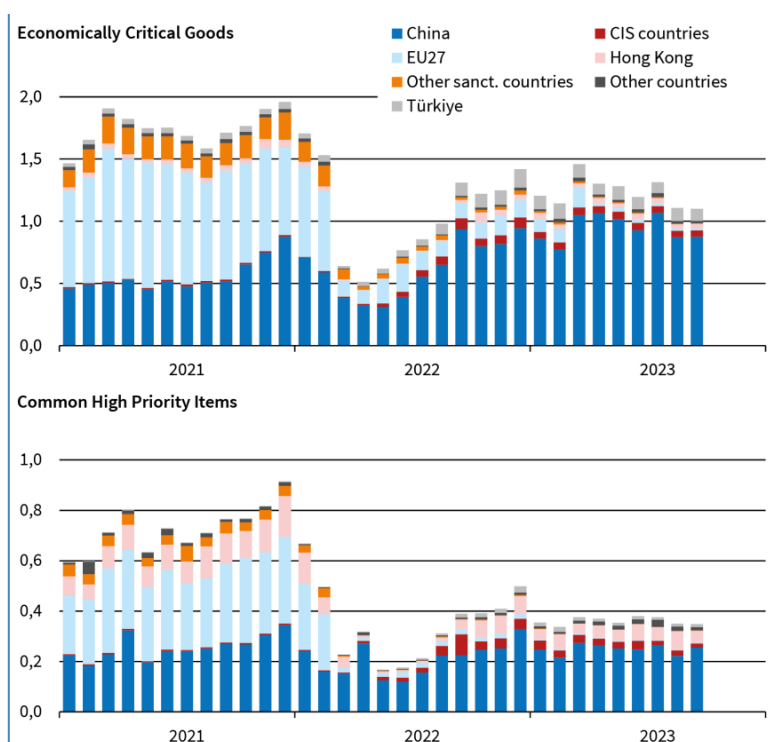
وضعیت تحریم اقلام CHP

- ❖ تا مارس ۲۰۲۲: تنها ۲ درصد از اقلام CHP به طور کامل و ۱۹ درصد به طور جزئی تحریم شدند.
- ❖ تا سپتامبر ۲۰۲۳: ۹۸ درصد از ۴۱ مورد CHP به طور کامل تحریم شدند و یک محصول HS6 تا حدی تحریم شد.

وضعیت تحریم اقلام EC

- ❖ تا مارس ۲۰۲۲: تمام کالاهای EC فقط تا حدی تحریم شدند.
 - ❖ تا سپتامبر ۲۰۲۳: حدود ۸۲ درصد از کالاهای EC به طور کامل تحریم شدند و ۱۴ محصول باقیمانده HS6 تا حدی تحریم شدند.
- بر اساس نتایج، داده‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌ها به طور قابل توجهی از صادرات مستقیم جلوگیری کرده است. به عنوان مثال، واردات روسیه از کالاهای HS6 اتحادیه اروپا پس از تحریم کامل، به طور قابل توجهی کاهش یافته است. همچنین، جریان‌های صادرات مستقیم از کشورهای عضو اتحادیه اروپا پس از

مارس ۲۰۲۲ نیز کاهش یافته است، به‌خصوص برای محصولات HS6 که در آن زمان تحریم کامل نشده بودند. این کاهش‌ها در حجم صادرات با مراحل مختلف تحریم اتحادیه اروپا همخوانی دارد، که از جمله دور اولیه که به‌طور مستقیم پس از تهاجم روسیه به اوکراین در فوریه ۲۰۲۲ آغاز شدند.

شکل ۳: واردات روسیه بر اساس گروه کشورها به میلیارد دلار (۲۰۱۸)

این تحلیل نشان می‌دهد که تحریم‌ها به‌طور مؤثری جریان‌های تجاری را تحت تأثیر قرار داده‌اند و توانسته‌اند صادرات مستقیم به روسیه را کاهش دهند. روند کاهش واردات محصولات تحریم‌شده از اتحادیه اروپا نشان‌دهنده اثرات مستقیم و قوی این تحریم‌ها بر اقتصاد روسیه است. به‌علاوه، تلاش‌های روسیه

برای تغییر منبع واردات از کشورهای ثالث، به ویژه چین و کشورهای CIS، نیز نشان‌دهنده تلاش برای کاهش تأثیرات منفی تحریم‌ها بر اقتصاد و توانمندی‌های نظامی این کشور است.

کشورهای جانشین اتحادیه اروپا در تامین بازار داخلی روسیه

در سال ۲۰۲۱، روسیه به شدت به اتحادیه اروپا وابسته بود و بیش از ۷۵ درصد از واردات این کشور از اتحادیه اروپا تأمین می‌شد. تحلیل دقیق‌تر یازده محصول با وابستگی بالا شامل سه محصول از لیست اقلام حیاتی برای سیستم‌های تسلیحاتی (CHP) و هشت محصول از لیست کالاهای حیاتی اقتصادی (EC) را شناسایی کرده است. پس از آغاز جنگ و اعمال تحریم‌ها، واردات این یازده محصول به نصف کاهش یافته است. برای محصولات ردیف ۱ و ۲، میانگین حجم صادرات ماهانه از اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۱ حدود ۱۱۷ میلیون دلار بود که در مارس ۲۰۲۲ به ۳۰۷ میلیون دلار و پس از آن به ۲۴۵ تا ۸۷۷ هزار دلار کاهش یافته است.

با اینکه تحریم‌ها به طور مؤثری از صادرات مستقیم از اتحادیه اروپا جلوگیری کرده‌اند و جایگزینی کامل این محصولات توسط سایر شرکای تجاری انجام نشده است، اما روسیه توانسته است بخشی از این واردات را از طریق کشورهای دیگر جایگزین کند. چین، ترکیه و قزاقستان سهم بیشتری از واردات روسیه را از مارس ۲۰۲۲ به خود اختصاص داده‌اند. به طوری که چین ۵۱ درصد، ترکیه ۲۵ درصد و قزاقستان ۸ درصد از این واردات را به خود اختصاص داده‌اند. برای محصولات «Tier

1^۱ هنگ کنگ مهم‌ترین تامین‌کننده و برای محصولات Tier 2، چین است. کشورهای مستقل مشترک المنافع و ترکیه نیز صادرات خود به روسیه را به میزان قابل توجهی افزایش داده‌اند، اما همچنان در مقیاس مطلق نقش کمتری دارند و واردات از سایر کشورها ناچیز بوده و جایگزینی کامل توسط آنها امکان‌پذیر نیست. با این حال، نمی‌توان به طور کامل جایگزینی کامل را رد کرد. نمونه داده‌های موجود شامل همه شرکای تجاری روسیه نمی‌شود و ممکن است کشورهای دیگری که در داده‌های ما گنجانده نشده‌اند، اکنون به عنوان تامین‌کننده مشغول به تجارت با روسیه باشند. به عنوان مثال، عربستان سعودی بارها به عنوان یک مرکز مهم برای فرار از تحریم‌های روسیه شناخته شده است.

در سال‌های اخیر، چین روابط تجاری قوی خود را با روسیه تعمیق داده و به عنوان منبع اصلی برای جایگزینی واردات از اتحادیه اروپا و سایر کشورهای تحریم‌کننده برای کالاهای «CHP»^۳ شناخته شده است. در سال ۲۰۲۱، صادرات چینی کالاهای اتحادیه اروپا به روسیه به طور نسبتاً متمرکز بود، به طوری که لپ تاپ‌ها تقریباً یک سوم کل واردات کالاهای اتحادیه اروپا از چین را تشکیل می‌دادند.

۱. به طور کلی، محصولات Tier 1 به کالاها و خدماتی اطلاق می‌شود که از نظر کیفیت، قابلیت اطمینان، و عملکرد در بالاترین سطح قرار دارند و معمولاً توسط شرکت‌ها و برندهای پیشرو در صنعت تولید می‌شوند.

۲. محصولات Tier 2 در یک طبقه‌بندی صنعتی یا بازاری به محصولاتی اشاره دارند که از نظر کیفیت، عملکرد یا معیارهای دیگری، کمی پایین‌تر از محصولات Tier 1 قرار دارند، اما هنوز به عنوان گزینه‌های مناسب و قابل توجه در بازار شناخته می‌شوند.

۳. کالاهای CHP به محصولات Combined Heat and Power یا تولید ترکیبی حرارت و برق اشاره دارد. این نوع محصولات شامل سیستم‌هایی هستند که به طور همزمان حرارت و برق را تولید می‌کنند و معمولاً در صنایع و اماکنی که نیاز به گرما و برق همزمان دارند، مورد استفاده قرار می‌گیرند.

با گذر زمان، دامنه محصولات مورد نیاز تغییر کرد و واردات وسایل نقلیه، به ویژه انواع مختلف کامیون و قطعات وسایل نقلیه، اهمیت بیشتری پیدا کرد.

در سپتامبر ۲۰۲۳، واردات روسیه از کالاهای اتحادیه اروپا از چین به ۱.۶ برابر بیشتر از میانگین ماهانه در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت. این افزایش در واردات نشان‌دهنده تغییرات عمده در الگوهای تجاری روسیه به دنبال تحریم‌های غرب است. با این حال، واردات اقلام حیاتی برای سیستم‌های تسلیحاتی روسیه (CHP) از چین نسبت به سال ۲۰۲۱ نوسانات و ناهمگونی‌های زیادی داشته است. به‌ویژه، واردات محصولات ردیف ۱ و ردیف ۴ در طول زمان افزایش یافته و حداکثر سطح خود را در دسامبر ۲۰۲۲ ثبت کرده‌اند، به طوری که این سطوح شش برابر بیشتر از سطوح سال ۲۰۲۱ بوده است.

برای محصولات با فناوری پیشرفته مانند نیمه‌هادی‌ها (Tier 1)، هنگ کنگ نقش مهمی ایفا کرده است. صادرات محصولات Tier 1 از هنگ کنگ به روسیه به طور متوسط ۱۴ درصد در مقایسه با سطح قبل از جنگ افزایش یافته است. این افزایش به‌ویژه در صادرات مدارهای الکترونیکی مشهود است که ۴۸ درصد افزایش یافته است، در حالی که سایر محصولات سطح ۱ کاهش ۳ درصدی داشته‌اند.

ترکیه نقش کلیدی در تامین کالاهای اتحادیه اروپا به روسیه ایفا می‌کند. از ژانویه ۲۰۲۳، صادرات ترکیه از این کالاها به روسیه بیش از دو برابر میانگین سال ۲۰۲۱ بوده است. سهم واردات ترکیه برای کالاهای اتحادیه اروپا پس از حمله روسیه به اوکراین به ۸ درصد و برای اقلام حیاتی برای سیستم‌های تسلیحاتی (CHP) به ۳ درصد رسیده است. ترکیه به‌ویژه در تامین هیدروژن، ماشین‌آلات مکانیکی و الکتریکی، و قطعات الکتریکی و مکانیکی برای روسیه اهمیت دارد.

کشورهای مستقل مشترک المنافع (CIS) نیز صادرات خود را از اقلام CHP و همچنین کالاهای اتحادیه اروپا به روسیه افزایش داده‌اند. از مارس ۲۰۲۲، کشورهای CIS به‌جز یکی از ۱۱۳ محصول HS6 که در تمرکز تجزیه و تحلیل ما هستند، به

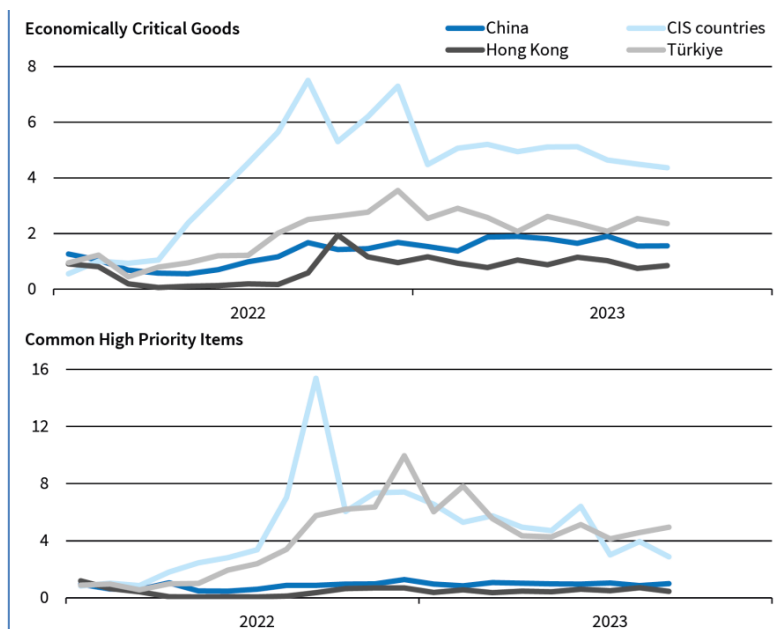
روسیه صادر می‌کنند. این کشورها به‌ویژه برای اقلام CHP مهم هستند و از مارس ۲۰۲۳، حدود ۸ درصد از کل واردات روسیه را تامین می‌کنند. این موضوع آنها را پس از چین و هنگ کنگ به عنوان مهمترین شرکای تجاری روسیه قرار می‌دهد. در عوض، برای کالاهای اقتصادی (EC)، سهم آنها تنها ۳ درصد است. در کشورهای مستقل مشترک المنافع (CIS)، قزاقستان به‌عنوان پیشرو در صادرات به روسیه برای هر دو نوع محصول متمایز است. برای کالاهای اتحادیه اروپا، قزاقستان به‌طور مداوم حدود ۷۰ درصد از کل صادرات کشورهای CIS به روسیه را تشکیل می‌دهد و این سهم برای اقلام حیاتی برای سیستم‌های تسلیحاتی (CHP) به ۷۹ درصد می‌رسد. برای کالاهای اتحادیه اروپا، ۴۴ محصول هرگز توسط قزاقستان به روسیه صادر نشده یا فقط در سطوح بسیار پایین (کمتر از ۱۰۰ هزار دلار) قبل از مارس ۲۰۲۲ صادر شده است. این عدد برای اقلام CHP به ۱۹ محصول می‌رسد. نمونه‌هایی از محصولات با رشد صادرات چشمگیر و بی‌سابقه شامل ماشین‌های پردازش خودکار داده هستند؛ اگرچه روسیه طیف وسیعی از محصولات را از قزاقستان وارد می‌کند.

در طی شش ماه اول پس از آغاز جنگ، تسلط قزاقستان به عنوان مرکز صادرات مجدد کالاهای اتحادیه اروپا و اقلام حیاتی برای سیستم‌های تسلیحاتی (CHP) به روسیه تا حدودی کاهش یافت و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (CIS) نیز به شرکای تجاری مهم روسیه تبدیل شدند. ارمنستان به طور خاص در این تغییر نقش داشته است، به‌طوری‌که صادرات خود به روسیه را به‌طور قابل توجهی افزایش داده است. ارمنستان صادرات ۲۳ محصول از فهرست اقلام CHP به روسیه را آغاز کرده که بیشترین رشد صادرات مربوط به دستگاه‌های ارتباطی بوده و تا آگوست ۲۰۲۳، سهم محصولات CHP به ۹۶ درصد از کل صادرات ارمنستان رسیده است.

به‌طورکلی، این تحولات نشان‌دهنده تغییرات عمده در الگوهای تجاری روسیه است که به دلیل تحریم‌های بین‌المللی و تلاش‌های این کشور برای یافتن تامین‌کنندگان جایگزین در میان کشورهای CIS و سایر کشورها صورت گرفته است. در حالی که سایر کشورهای ثالث به‌عنوان تامین‌کنندگان کالاهای اقتصادی (EC) یا اقلام CHP به روسیه اهمیت چندانی ندارند، الگوهای جالبی برای محصولات خاص مشاهده می‌شود.

یکی از نمونه‌های برجسته، توسعه بلبرینگ‌های توپ و غلتک است که قبلاً توسط اتحادیه اروپا و ایالات متحده تامین می‌شدند و اجزای حیاتی تانک‌ها و سایر وسایل نقلیه نظامی هستند. در ردیف A۳ اقلام CHP (اجزای مکانیکی)، واردات بلبرینگ و غلتک ۸۰ درصد از کل واردات را تشکیل می‌دهند. علاوه بر چین، کشورهای CIS (عمدتاً قزاقستان) تامین‌کنندگان مهمی هستند. همچنین، هند، مالزی و صربستان به‌عنوان شرکای قابل اعتماد ظاهر شده‌اند. برای صربستان، بلبرینگ و غلتک تقریباً ۵۰ درصد از کل صادرات محصولات CHP به روسیه را تشکیل می‌دهند. علاوه بر این، صربستان پس از آغاز جنگ، ۱۸ کالای جدید اتحادیه اروپا و پنج محصول جدید از فهرست CHP را به روسیه صادر کرده است.

هند نیز به‌عنوان یک کشور منبع مهم برای محصولات خاص و اغلب فقط در ماه‌های خاص (مانند هیدروژن، قطعات هواپیما و هلیکوپتر) ظاهر می‌شود. اگرچه اعداد مطلق در حال حاضر متوسط هستند، این روند مستلزم مشاهده دقیق در ماه‌های آینده است.

شکل ۴: واردات روسیه از مهمترین کشورهای ثالث (میانگین سطح ۲۰۲۱ = ۱)

نشانه برای فرار از تحریم

برای درک بهتر فرار از تحریم‌ها و شناسایی میزان افزایش صادرات کشورهای ثالث به روسیه که ممکن است به دلیل دور زدن تحریم‌ها باشد، ما یک روش مقایسه‌ای مبتنی بر صادرات جهانی استفاده می‌کنیم. این روش به ما کمک می‌کند تا تشخیص دهیم که آیا افزایش صادرات به روسیه ناشی از تولید داخلی بالاتر در کشورهای ثالث است یا اینکه این افزایش صادرات ممکن است به دلیل دور زدن تحریم‌ها باشد.

ابتدا، برای همه اقلام CHP و کالاهای EC، ارزش کل صادرات هر کشور به روسیه در سال ۲۰۲۲ را بر اساس صادرات جهانی آن در سال ۲۰۱۹ نرمال‌سازی می‌کنیم. اگر کشوری سهم بزرگی از تولید جهانی یک محصول خاص HS6 را به

خود اختصاص دهد، افزایش صادرات به روسیه می‌تواند ناشی از تولید داخلی بالاتر باشد و در این صورت، سهم نرمال شده باید کمتر از یک باشد.

برای تعیین اینکه این اقدام در چند مورد و برای کدام کشورها ممکن است نشان دهنده فرار از تحریم در سال ۲۰۲۲ باشد، تعداد محصولاتی را محاسبه می‌کنیم که صادرات آنها به روسیه در سال ۲۰۲۲ بیش از ۵۰ برابر بیشتر از صادرات مشابه به همه مقاصد در سال ۲۰۱۹ بوده است. این رویکرد ما برای تشخیص فرار از تحریم بسیار محافظه‌کارانه و هدفمند است.

با این روش، می‌توانیم موارد مشکوک به فرار از تحریم را شناسایی کنیم. برای مثال، اگر کشوری در سال ۲۰۱۹ تنها یک درصد از صادرات جهانی یک محصول خاص را به خود اختصاص داده باشد ولی در سال ۲۰۲۲ صادرات آن محصول به روسیه به طرز چشم‌گیری افزایش یابد، این می‌تواند نشان‌دهنده فرار از تحریم باشد. این تحلیل به ما کمک می‌کند تا با دقت بیشتری الگوهای تجاری را بررسی کنیم و مواردی را که احتمالاً ناشی از دور زدن تحریم‌ها هستند، شناسایی کنیم. در نهایت، یافته‌های ما نشان می‌دهند که برخی کشورها به طور غیرمعمولی صادرات خود را به روسیه افزایش داده‌اند، که ممکن است ناشی از تلاش برای دور زدن تحریم‌های بین‌المللی باشد.

شکل ۵ یافته‌ها را خلاصه می‌کند و نشان می‌دهد که به ویژه برای کشورهای مستقل مشترک المنافع، داده‌ها حاکی از احتمال زیاد فرار از تحریم است: صادرات ارمنستان، قزاقستان، ازبکستان و قرقیزستان به روسیه حداقل ۵۰ برابر بیشتر از صادرات آنها به همه مقاصد در سال ۲۰۲۱ بوده است؛ هم برای کالاهای EC و هم برای اقلام CHP. این افزایش شدید در صادرات به روسیه نشان‌دهنده احتمال بالای دور زدن تحریم‌ها توسط این کشورها است.

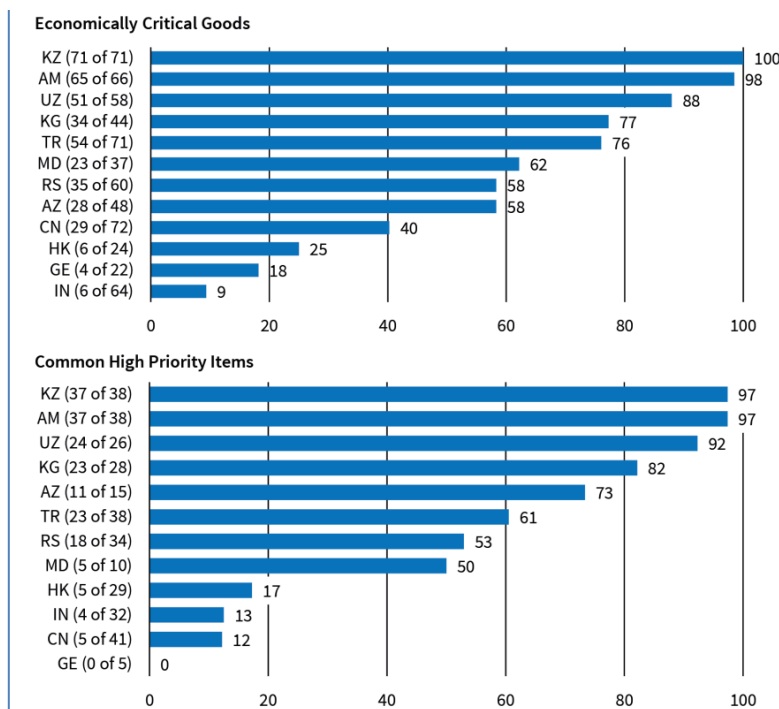
برای ترکیه، افزایش صادرات به روسیه در بسیاری از موارد نشان‌دهنده تلاش برای دور زدن تحریم‌ها است، اما این افزایش به اندازه کشورهای مستقل مشترک

المنافع چشمگیر نیست. چین نیز به عنوان یک تامین‌کننده مهم برای روسیه باقی مانده و برخی نشانه‌ها از فرار از تحریم‌ها وجود دارد، اما نسبت به کشورهای CIS، این افزایش کمتر قابل توجه است.

برای هند، فرار از تحریم کمتر رایج به نظر می‌رسد. صادرات هند به روسیه در مقایسه با کشورهای مستقل مشترک المنافع و حتی ترکیه و چین، افزایش چشمگیری نشان نمی‌دهد. این ممکن است به دلیل عدم توسعه کامل مسیرهای حمل و نقل برای فرار احتمالی از تحریم‌ها یا غیرمنفعت بودن دور زدن تحریم‌ها از طریق هند باشد.

در مورد کالاهای اتحادیه اروپا، تنها شش محصول از ۶۴ محصول صادرات غیرعادی بالایی به روسیه نشان می‌دهند. این تعداد برای اقلام CHP از ۳۲ محصول، تنها چهار مورد است. این نتایج نشان می‌دهند که با وجود تقاضای بالای روسیه، مسیرهای حمل و نقل برای دور زدن تحریم‌ها هنوز به طور کامل توسعه نیافته‌اند و دور زدن تحریم‌ها از طریق هند کمتر رایج است.

در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهند که کشورهای مستقل مشترک المنافع، به ویژه ارمنستان، قزاقستان، ازبکستان و قرقیزستان، به احتمال زیاد در دور زدن تحریم‌ها نقش داشته‌اند. ترکیه و چین نیز به درجاتی کمتر از CIS در این امر دخیل بوده‌اند، در حالی که هند کمتر به عنوان یک مسیر برای فرار از تحریم‌ها عمل کرده است. این تحلیل به درک بهتر از الگوهای تجاری و شناسایی راه‌های دور زدن تحریم‌ها کمک می‌کند و می‌تواند به سیاست‌گذاران برای اتخاذ تدابیر مناسب کمک کند.

شکل ۵: سهم محصولات HS6 صادر شده به روسیه در سال ۲۰۲۲ با احتمال زیاد فرار از تحریم، بر حسب درصد

جمع‌بندی

این مطالعه به طور تجربی پیامدهای جنگ روسیه و اوکراین را بر روابط تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آسیا، آفریقا، اروپا و سایر نقاط جهان مورد مطالعه قرار داد. نتایج پانل از زیر پانل‌ها و مناطق فرعی نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت عوامل تعیین‌کننده قوی برای همه متغیرهای توضیحی هستند. ضرایب کالاهای صادراتی، تجارت بین‌المللی به نمایندگی از تجارت خارجی، صادرات مواد غذایی و صادرات سوخت نتیجه مثبت و معنی‌داری را از هر دو پانل نشان داد و همه زیرمنطقه‌ها، به جز در اروپا، نتایج متفاوتی را نشان دادند. در مقابل، نتایج حاصل از واردات مواد غذایی، هزینه‌های

نظامی، واردات سوخت و مصرف انرژی فسیلی نتایج ناچیز را نشان داد. در نهایت، یافته‌های این مطالعه نشان داد که جنگ کنونی بین روسیه و اوکراین باعث افزایش هزینه‌های نظامی شده است که باعث عقب‌گردی قابل‌توجهی در FDI و روابط تجاری شده است. بنابراین، این امر روابط تجاری دوجانبه و چندجانبه را تضعیف کرده و زنجیره تامین، بازارها و زنجیره ارزشی را که از دیرباز در میان کشورهای سراسر جهان وجود داشته است، قطع کرده است. بنابراین، رهبران جهان باید هر کاری که ممکن است برای بازگرداندن صلح بین این دو کشور انجام دهند، زیرا این کار دنیا را بهتر از خواسته‌های خودخواهانه آنها انجام می‌دهد. علاوه بر این، اگر جنگ بیش از این انحطاط پیدا کند، نه تنها به بازار جهانی، راه‌های تجاری، اقتصاد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آسیب وارد می‌کند، بلکه می‌تواند جهان را به سوی جنگ جهانی دیگری سوق دهد. در نهایت، جنگ ناپایدار است. از این رو کشورها باید تا حد امکان همواره تلاش کنند تا از آن جلوگیری کنند تا توسعه پایدار حاصل شود. در نهایت، این مطالعه به کشورها، سیاست‌گذاران و سرمایه‌گذاران کمک می‌کند تا سیاست‌های درستی را اتخاذ کنند و به فرآیند تصمیم‌گیری کمک کنند.

کتابنامه

1. Astrov, V. (2007). "The Russian oil fund as a tool of stabilization and sterilization." *Focus on European Economic Integration*, No. 1, pp. 167-176. Retrieved from [OeNB](https://www.oenb.at/dam/jcr:c620146e-c948-4120-892...trov_tcm16-58446.pdf).
2. Focus Economics. (2024). "Consensus forecast: CIS plus countries." *January*.
3. Institute for Economic Forecasting. (2023). "Quarterly GDP forecast." *Russian Academy of Sciences*, Issue No. 60, 18 December. (In Russian) Retrieved from efor.ru.
4. Kochnev, A. (2019). "The fiscal rule and the foreign exchange market in Russia: Stepping in the same river twice?" *wiiw Monthly Report*, No. 2/2019, February, pp. 5-12. Retrieved from [wiiw](http://wiiw.at).
5. wiiw. (2024). "Recovering amid major risks: economic forecasts for Eastern Europe for 2024-26." *Winter Forecast Update, wiiw Monthly Report*, No. 1, January.